

**POLICIJOS DEPARTAMENTAS
PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS VIDAUS REIKALŲ MINISTERIJOS**

Lietuvos Respublikos Seimo narei
Agnei Zuokienei

2012-05-18
I 2012-04-12

Nr. 5-S-1996
Nr. 570

Lietuvos Respublikos Seimo
Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto
pirmininkui
Arvydui Anušauskui

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO NARĖS AGNĖS ZUOKIENĖS PAKLAUSIMO
APIE POLIGRAFO NAUDOJIMĄ**

Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos iš Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos gavo persiūtą Lietuvos Respublikos Seimo narės Agnės Zuokienės raštą dėl poligrafo panaudojimo galimybių. Pagal kompetenciją teikiame šią informaciją:

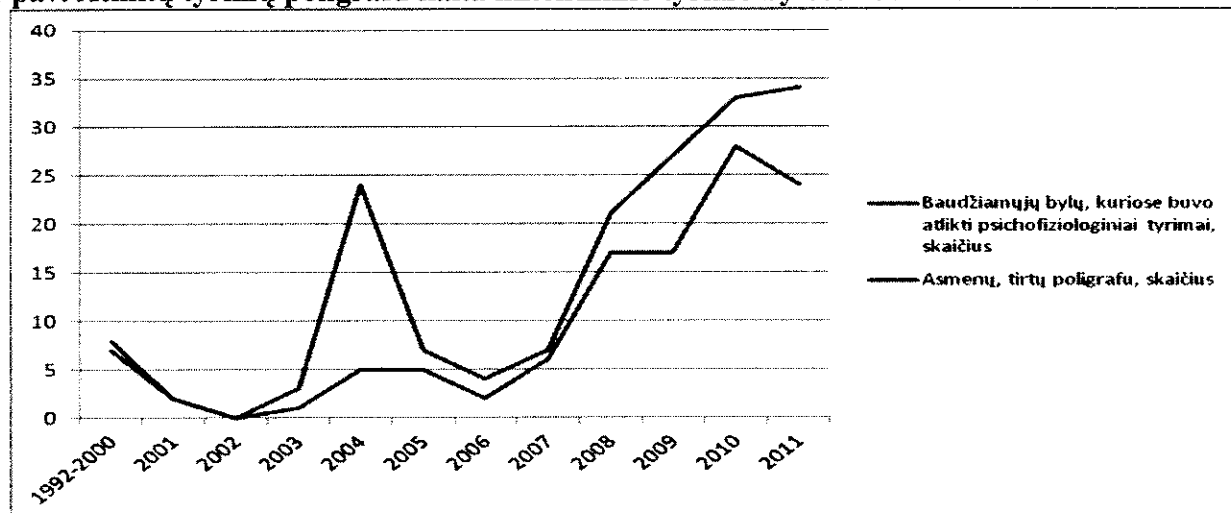
1. Vienas iš pagrindinių nusikalstamumo kontrolės svertų yra nusikalstamų veikų išaiškinimas ir bausmės neišvengiamumo principo įgyvendinimas. Keičiantis nusikalstamumo struktūrai ir dinamikai, atsiranda santykinai naujų nusikalstamumo rūšių, kinta nusikalstamų veikų padarymo būdai. Nusikaltimams daryti vis dažniau naudojamos mokslinės techninės priemonės, šaunamieji ginklai, sprogmenys ir kitos pažangiausios priemonės, įrankiai. Ikitaisminio tyrimo institucijos įprastais ir tradiciniais veiklos metodais veiksmingai procesiškai aprėpti gerokai išaugusio ir kokybiškai pasikeitusio nusikalstamumo nepajėgios. Naujų socialinių ir tikslųjų mokslų metodų taikymas sudaro galimybes ištirti tiek tradicinius, tiek naujai atsirandančius kriminalistikos objektus, iškelti ir patikrinti kriminalines versijas, nustatyti ikitaisminio tyrimo kryptis, patikrinti proceso dalyvių parodymus, todėl atsiranda naujų kriminalistinių objektų tyrimų, galinčių padėti kriminalistikai, ir įrodinėtinių aplinkybių paieškos metodų nustatymo poreikis.

Kiekvienoje šalyje visada buvo ir bus reikalingi ne tik operatyvūs, bet ir išsamūs, kompleksiški nusikalstamumo, kovos su juo, ypač mokslo pasiekimų taikymo kriminalistikos srityje, tyrimai. Psichofiziologinis tyrimas, panaudojant poligrafą (toliau – tyrimas poligrafu), nusikalstamoms veikoms tirti Lietuvoje atliekamas nuo 1992 m., policijoje atliekamuose ikitaisminiuose tyrimuose – nuo 2003 m., policija tyrimus poligrafu savarankiškai pradėjo atlikti Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centre (toliau – LP KTC) nuo 2011 m. 2 pusmečio. Iki šiol, esant poreikiui, tyrimai poligrafu (tiek ikitaisminio tyrimo byloje, tiek kitose byloje) buvo atliekami tik Vadovybės apsaugos departamente prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – VAD), pasinaudojant šio departamento geranoriškumu ir gerais tarpusavio santykiais.

Atlikus statistinę atliktų tyrimų poligrafu ikitaisminio tyrimo byloje analizę (žr. 1 pav.), akivaizdu, kad nuo 2008 m. ikitaisminio tyrimo metu renkant duomenis, pagrindžiančius įtariamojo kaltę (nekaltumą), aiškinantis nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, motyvus, būdus, ieškant nusikaltimo įrankių, lavono buvimo vietos, siekiant paneigti ar patvirtinti proceso dalyvių parodymų tikrumą, vis dažniau yra taikomas tyrimas poligrafu. Atkreiptinas dėmesys, kad 2011 m. tokių tyrimų atlikta 65 proc. daugiau negu 2008 ir 2009 metais. Taip pat 2011 m. ištirta 22 proc. daugiau asmenų negu 2009 m. ir 66,4 proc. daugiau negu 2008 metais. Nors 2011 m. vienu asmenų

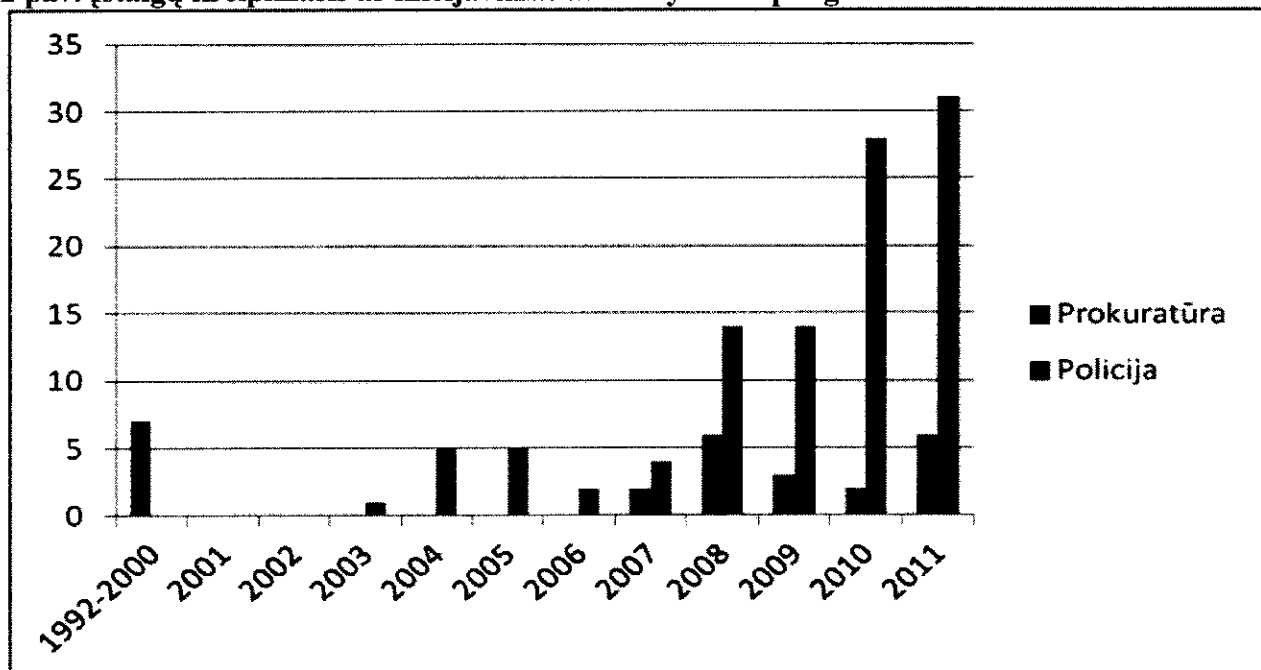
buvo ištirta daugiau negu 2010 m., tačiau 2010 m. buvo išanalizuota daugiau ikiteisminio tyrimo bylų. Tik 2011 m. pradžioje tokius tyrimus ikiteisminio tyrimo bylose buvo pradėta atlikti LP KTC, todėl galima manyti, kad šie skaičiai neatspindi realios situacijos ir poreikio (kiekvieną savaitę telefonu konsultuojasi mažiausiai 2 pareigūnai, taip pat ir prokurorai). 2012 m. jau atlikta 16 asmenų tyrimų ikiteisminio tyrimo bylose, taip pat buvo ištirti 3 valstybės tarnautojai ar pareigūnai pagal ikiteisminius tyrimus ar kitus tyrimus.

1 pav. Atliktų tyrimų poligrafu kaita ikiteisminio tyrimo bylose 2001–2011 m.

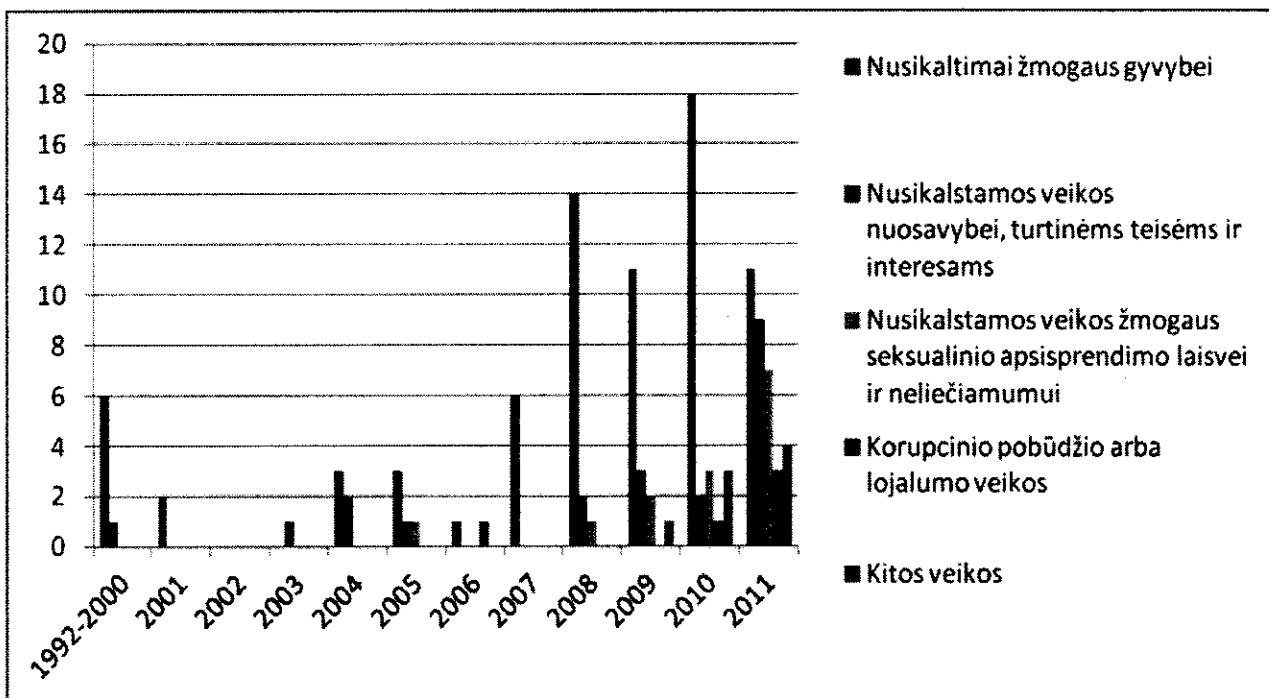
Tradiciškai susiklostė, kad daugiausia užduočių atlikti objektų tyrimą (apie 79 proc. visų užduočių) poligrafu skiria teritorinių policijos įstaigų ikiteisminio tyrimo tyrėjai (žr. 2 pav.). Stebima tendencija, kad nuo 2012 m. užduočių atlikti objektų tyrimus daugiausia skiria prokurorai, todėl galima daryti prielaidą, kad prokuratūros įstaigos mato šio tyrimo taikymo ikiteisminio tyrimo metu naudą. Be to, teismuose vis dažniau yra nagrinėjamos tyrimo poligrafu specialisto išvados.

2 pav. Įstaigų kreipimasis ar inicijavimas atlikti tyrimus poligrafu.

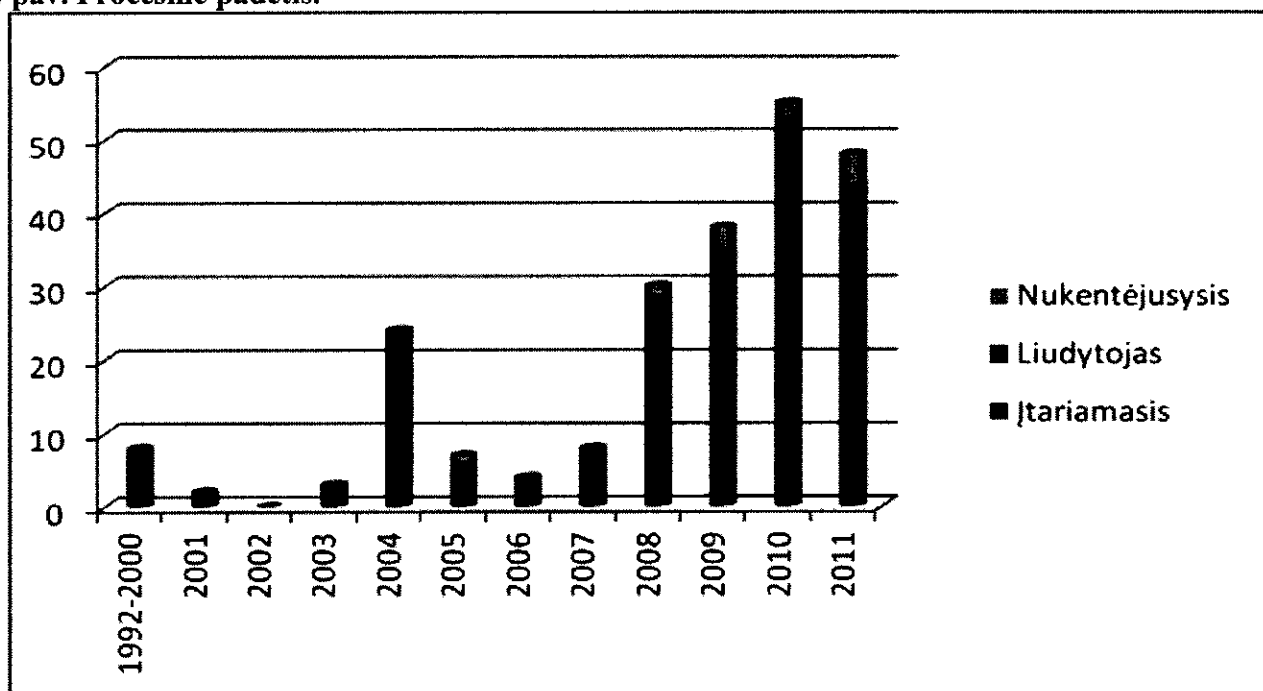
Dažniausiai tyrimai poligrafu yra taikomi ikiteisminiuose tyrimuose dėl nužudymo (žr. 3 pav.). Tačiau stebima tendencija, kad vis daugiau tokių tyrimų atliekama dėl išžaginimo ir seksualinio prievartavimo, kai siekiama patikrinti įtariamojo ir nukentėjusiojo parodymus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, atliekant tyrimus poligrafu dėl išžaginimo ir seksualinio prievartavimo, prašoma, jog tyrimas būtų paskirtas tiek įtariamajam, tiek nukentėjusiajam.

3 pav. Nusikaltimų rūšys.

Akivaizdu, kad ikiteisminio tyrimo tikslas yra patikrinti ne tik įtariamųjų, bet ir liudytojų parodymus ir versijas (žr. 4 pav.). Dažniausiai nukentėjusiųjų parodymai ir versijos tikrinamos dėl išžaginimo ir seksualinio prievartavimo, rečiau dėl nusikalstamų veikų nuosavybei.

4 pav. Procesinė padėtis.

Tiriant nusikalstamas veikas, didžioji dalis duomenų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti bei nagrinėti, gaunama tiesiogiai iš liudytojų. Liudytojų parodymai, tiriant nusikalstamas veikas, yra svarbūs. Ikiteisminio tyrimo tyrėjai daug dėmesio teikia liudytojų pateiktos informacijos patikimumo tikrinimui, todėl kiekvienais metais vis daugiau liudytojų yra skiriama atlikti tyrimą poligrafu. Dažniausiai tyrimo poligrafu tikslas yra ne tik patvirtinti proceso dalyvių parodymus, tačiau ir juos paneigti.

Praktikoje yra dažni atvejai, kuomet asmens procesinė padėtis, tiriant ir aiškinantis nusikalstamą veiką, pasikeičia iš nukentėjusiojo ar liudytojo į įtariamąjį, iš įtariamojo – į liudytoją. Ši aplinkybė yra ypač svarbi, nes ikiteisminio tyrimo pradžioje visuomet būna daug įtariamųjų, o tyrimo metu įtariamųjų ratas susiaurinamas.

Atkreipiame dėmesį, kad pasiruošimas tyrimui poligrafu, net ir nesant objektų tyrimo užduoties, iki tyrimo atlikimo vidutiniškai užtrunka nuo 3 dienų iki 2–3 mėnesių. 2011 m. vienos bylos tyrimui buvo ruošiasi net 6 mėnesius, kadangi nusikaltimas buvo įvykdytas prieš 6 metus, asmenys dėl nusikaltimo padarymo buvo kelis kartus teismo išteisinti. Šioje byloje atlikus tyrimą pavyko nustatyti konkretų asmenį, kuris prieš 6 metus įvykdė žiaurų nužudymą, asmuo iš karto po tyrimo prisipažinto, jo parodymai buvo patikrinti kitomis procesinėmis priemonėmis, o 2012 m. Šiaulių apygardos teismas šį asmenį nuteisė.

2. Nors Lietuvoje atliekamų tyrimų skaičius ikiteisminio tyrimo bylose, palyginus su kitomis šalimis, taip pat ir su Europos Sąjungos, nėra didelis, tačiau Lietuvoje daugiausia tyrimo poligrafu išvados yra vertinamos ir nagrinėjamos teisme (dėl išvados teisėtumo ir įrodomosios vertės), kadangi kitų šalių specialistai ir ekspertai nesiryžta savo išvadomis grįsti ar paneigti vieną ar kitą nusikalstamos veikos aplinkybę.

Visų lygių teismai tyrimus poligrafu vertina skirtingai, be to, dažnai šį tyrimą suvokia ne kaip objektų tyrimą, o kaip apklausą, nors tai nėra apklausa, kadangi specialistas taiko specialias žinias, o ne atlieka proceso veiksmus. Teismas savo sprendimuose (nuosprendžiai ir nutartys) tyrimo poligrafu specialisto išvadą vertina taip:

2.1. Tyrimo poligrafu išvada yra naudojama kaip papildoma informacija, apibūdinanti tiriamą asmenį, tačiau tai nėra savarankiškas įrodymas, patvirtinantis ar paneigiantis asmens kaltumą ar nekaltumą. Teismas, vertindamas šią išvadą, nėra pažeidęs BPK 20 str. Tai nėra savarankiškas įrodymas, patvirtinantis ar paneigiantis kaltumą ar nekaltumą.

2.1. Iš esmės asmens kaltę patvirtina ir poligrafo tyrimo specialisto išvada, kuri iš esmės sutampa su byloje nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis.

2.2. BPK nenumato, kad įtariamojo parodymų patikimumas galėtų būti vertinamas panaudojant tyrimą poligrafu.

2.3. Poligrafo panaudojimo vertinant įtariamojo parodymus BPK nenumato. Asmuo pagal Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymo 4 str. 2 d. nėra tyrimo objektas, tačiau jis sutiko, kad būtų vertinami jo parodymai atliekant tyrimą poligrafu, šio tyrimo metu nustatytos aplinkybės vertinamos tiek, kiek jos atitinka surinktus ir ištirtus įrodymus.

2.4. Pažymėtina, kad dėl tyrimo poligrafu išvados ir kitų aplinkybių pavyko priremti teisiąją, todėl pastarojo pasisakymai dėl lengvinančių aplinkybių nepagrįsti, todėl lengvinančių aplinkybių nenustatyta, o teisiąją nuoširdūs prisipažinimai atsirado tik po to, kai pastarasis buvo priremtas įrodymais, prisipažinimas atsirado tik po tyrimo poligrafu išvados.

2.5. BPK 20 straipsnio 1, 3 ir 4 dalys numato, kad įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka, teisėtais būdais gauti duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės išspręsti bylą teisingai. Įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kuriais įrodoma bent viena byla reikšminga aplinkybė. Baudžiamajame procese numatyta, kad prireikus specialiųjų žinių, gali būti paskiriamas specialisto tyrimas, o vienas iš įstatyme numatytų įrodymų šaltinių yra specialisto išvada (BPK 90 str.). Tačiau įstatymas atskirai nereglamentuoja tyrimo poligrafu specialisto išvadų. Tokiu būdu tyrimas poligrafu vertinamas kaip vienas iš įrodymų kartu su kitais baudžiamajame byloje esančiais įrodymais.

2.6. Baudžiamajame proceso kodeksas reglamentuoja, kad vienas iš įstatyme numatytų įrodymų šaltinių yra specialisto išvada. Ikiteisminio tyrimo metu prireikus specialiųjų žinių, įstatymo leidėjai suteikia teisę kreiptis į specialistą, turintį reikiamų žinių ir įgūdžių. Šio proceso dalyvio statusą reglamentuoja BPK 89 straipsnis. Specialiųjų žinių taikymas BPK reglamentuojamas šiomis formomis: specialisto tyrimas (BPK 89–90 straipsniai) ir specialisto dalyvavimas, atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus (BPK 180 straipsnis), ekspertizė (BPK 84–88 straipsniai). Atlikęs objektų tyrimą specialistas pateikia išvadą, kurios turinys nusakytas BPK 90 straipsnyje. Bylos medžiagoje nustatyta, kad teisiąjasis pats sutiko atlikti tyrimą poligrafu, jis parodymų apie nusikaltimą nedavė, t. y. jo parodymų teisingumas nebuvo vertinamas, todėl Lietuvos Respublikos poligrafo naudojimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies ir 3 dalies 3 punkto nuostatos nebuvo pažeistos. Specialisto tyrimas buvo atliekamas taikant įvykio žinojimo metodiką, jo metu buvo taikomas apklausos metodas, tyrimo metu nebuvo vertinamas nuteistojo teiginių

teisingumas, buvo tiriama tik teismo kūrėjo reakcija į tyrimą atliekančio specialisto pateiktus teiginius, susijusius su nusikaltimu. Remiantis reakcija į specialisto pateiktus teiginius, buvo padarytos išvados. Todėl tyrimo poligrafu specialisto išvadą teisėjų kolegija pripažįsta patikimais įrodymais byloje (LAT nutartimi baudžiamojoje byloje NR. 2K-627/2010) ir vertina kartu su kitais bylos duomenimis.

2.7. Kolegija pažymi, kad tokios apklausos nenumato baudžiamojo proceso įstatymas. Pagal baudžiamojo proceso kodeksą, ikiteisminio tyrimo metu įtariamojo apklausą vykdo ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas, ši apklausa yra fiksuojama protokole. Byloje yra tyrėjos užduotis atlikti įtariamojo tyrimą poligrafu, poligrafo operatorius atliko įtariamojo apklausą, tokios teisės jis neturėjo, apklausiamas pirmosios instancijos teisme jis nurodė, kad klausimų su tyrėja nederino, šį veiksma atliko savarankiškai. Baudžiamojo proceso kodekse nenumatyta poligrafo panaudojimas, atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus. BPK 20 str. 4 d. numato, kad įrodymais gali būti tik teisėtai būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame BPK numatytais proceso veiksmais. Šis tyrimas BPK normomis nereguliuojamas, įtariamojo apklausą atliko ne įstatyme numatyti asmenys, o poligrafo operatorius, patikrinti tyrimo rezultatų nėra galimybės.

2.8. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymi, kad teismas gali vertinti tik tuos bylos duomenis, kurie yra įforminti nustatyta baudžiamojo proceso tvarka. Tyrimas poligrafu nėra įteisintas BPK, o Poligrafo naudojimo įstatymas nesiejamas su baudžiamuoju procesu, todėl tyrimo atlikto poligrafu rezultatai BPK 20 straipsnio prasme nelaikomi įrodymais ir jais negalima grįsti nuosprendį.

2.9. Specialisto išvados yra grįstos prielaidomis, tuo labiau, kad jo išvadų nėra galimybės patikrinti, nes ir pats specialistas nurodė, kad, atliekant pakartotinį tyrimą, rezultatai būtų visiškai kitokie. Teismas negali remtis šio specialisto prielaidomis grįstomis išvadomis, kurios negali būti patikrintos BPK numatyta tvarka.

2.10. Specialisto išvada yra kaip viena iš rašytinių įrodymų rūšių, kuri patvirtina nukentėjusios parodymus ir paneigia teismo parodymus. Nukentėjusiosios parodymai yra patvirtinti įvairiomis specialisto išvadomis.

Kaip matyti iš skirtingų teismo nuosprendžių, teismai neturi vienos nuomonės dėl tyrimo poligrafu specialisto išvados vertinimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, formuojančio teismų praktiką, sprendimai susiję su tyrimo poligrafu specialisto išvadomis irgi yra skirtingi: viename sprendime tokios išvados pripažįstamos įrodymu, kitame nurodoma, kad BPK nenumato tokio tyrimo, o tyrimo atlikimas, net asmeniui sutikus, prieštarauja Poligrafo naudojimo įstatymui.

Norime pabrėžti, kad nors teismų vertinimai yra skirtingi, dažniausiai ikiteisminio tyrimo metu tyrimas poligrafu duoda gerus rezultatus ne tik pačiam tyrimui, bet ir proceso dalyviui. Pavyzdžiui, atlikus tyrimą poligrafu buvo rastas nužudyto asmens kūnas, kurio buvimo vieta iki tyrimo nebuvo žinoma; randami daiktiniai įrodymai ar nusikaltimo įrankiai; patvirtinami ar paneigiami proceso dalyvių parodymai, kai kitais būdais to padaryti buvo tiesiog neįmanoma; siaurinamas asmenų ratas, kurie galėjo dalyvauti darant nusikaltimą, tokiu būdu vėliau panaikinami įtarimai; nustatomi asmenys ar jų skaičius, kurie dalyvavo darant nusikaltimą, tačiau iki tyrimo tai nebuvo žinoma; patvirtinamos ar paneigiamos ikiteisminio tyrimo bylos versijos ir kt.

Pažymėtina, kad tyrimas poligrafu yra naudinga priemonė kriminalistikos diagnostikos dalis proceso dalyviams, norintiems panaikinti įtarimus, todėl tyrimas naudingesnis vadinamiesiems nekaltiesiems negu kaltiesiems. Be to, tai yra papildoma gynybos ir kaltinimo priemonė ikiteisminio tyrimo metu, todėl dažnai tyrėjai išaiškina proceso dalyviams apie tai, kad jiems pageidaujant ar tyrėjams pasiūlius, gavus sutikimą, toks tyrimas gali būti atliktas.

3. Siekiant, kad tyrimo poligrafu (pasiruošimas, atlikimas ir išvados realizavimas) kokybė būtų kuo geresnė nuo 2009 m. Lietuvos policijos mokykloje organizuojami 8 akademiniai valandų mokymai „Psichofiziologiniai tyrimai“. Šią mokymo programą yra išklause daugiau kaip 200 policijos pareigūnų. 2011 m. Kauno apygardos, Kauno miesto apylinkės ir Šiaulių apygardos prokuratūroms paprašius, minėtą programą išklause daugiau kaip 70 prokurorų. Šiais metais

policijos pareigūnams pareiškus pageidavimą dalyvauti šiuose mokymuose, mokymus išklausys daugiau kaip 60 pareigūnų.

Manome, kad ateityje tyrimo poligrafu skaičius tik didės, ypač policijos pareigūnų ir valstybės tarnautojų tyrimų. Matome poreikį turėti daugiau specialistų, tačiau Poligrafo naudojimo įstatymas nenumato galimybių šios srities specialistus paruošti pačiose įstaigose, dėl to policija tarp kitų institucijų, atliekančių tyrimus, atrodo silpna.

Šiuo metu rengiame projektą „Emocinių ir kitų psichologinių instrumentų naudojimas policijos veikloje“ finansavimui iš Europos Komisijos gauti pagal ISEC programą „Nusikalstamumo prevencijos ir kova su nusikalstamumu“. Sutikimą dalyvauti kaip partneriai šiame projekte davė Latvijos ir Estijos policija. Norime atkreipti dėmesį, kad nors projektas ir yra rengiamas, bet yra labai maža tikimybė, kad bus skirtas finansavimas, nes specifinius mokymus rengtų ne Europos Sąjungos valstybės. Europos Sąjungos valstybėse nėra mokymo įstaigų, kurios rengtų šios srities specialistus, todėl mokymus galėtų organizuoti tik Jungtinių Amerikos Valstijų privačios kompanijos.

Taip pat norime pabrėžti, kad vien tik poligrafu dirbančio specialisto paruošimui (be techninių įrenginių įsigijimo) reikia didelių finansinių sąnaudų – apie 130 tūkst. Lt, o ateityje ir toliau būtina investuoti į specialisto kvalifikacijos tobulinimą.

4. Policijos bendradarbiavimas tyrimo poligrafu srityje vyksta tik su VAD, kitos specialiosios tarnybos dėl savo veiklos specifikos negali tiesiogiai dalyvauti šioje veikloje, todėl praktiškai nevyksta informacijos apsikeitimas.

Policijos ir VAD turimi tarptautiniai ryšiai šių tyrimų srityje yra efektyvūs ir naudingi, tačiau neturime daug galimybių susitikti ir aptarti esamų problemų ir turimų siūlymų konkrečiose valstybėse. Bendradarbiavimas vyksta tik elektroniniu paštu, rečiau telefoniniais skambučiais ir susitikimais konferencijose ar darbo grupėse. Tuo tarpu Lietuvą šiose srityje galėtų garsinti Lietuvoje sukurtas testas – Aplinkybių žinojimo testas (ang. EKT), kuris jau yra vertinamas tarp geriausių pasaulio poligrafo specialistų, ekspertų ir mokslininkų.

Šiuo metu Lietuvos mokslas rodo mažai dėmesio tyrimo poligrafu galimybėms, problematikai, vystymui ir pan. Išskirtini tik 2 moksliniai teisiniai straipsniai: Belevičius L. Reikalavimai techninių priemonių naudojimui baudžiamajame procese // Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai (Ancelis P., Ažubalytė R. ir kt.). Vilnius, 2009.; Goda G. Poligrafas (melo detektorius) kaip įrodinėjimo priemonė baudžiamajame procese. VU leidykla. Mokslo darbai. Teisė. 2010. 76 tomas.

Policijos departamentas kartu su VAD yra pasiekę gerų mokslinių rezultatų šioje srityje. Lietuvos mokslo žurnaluose buvo publikuoti šie darbai:

A. Kovalenko, L. Maslauskaitė. Psichofiziologinio tyrimo (tyrimo poligrafu) teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje: problemos ir sprendimai. Mokslo darbai. 2007. Mykolo Romerio universitetas.

V. Saldžiūnas, A. Kovalenko, Ž. Navickienė. Psichofiziologinis tyrimas, panaudojant poligrafą taikymas valstybės tarnyboje ir versle: taip arba ne (tarp laisvės ir stereotipų). 2009. Mokslo darbai. Mykolo Romerio universitetas.

V. Saldžiūnas, A. Kovalenka. Psichofiziologinių tyrimų, naudojant poligrafą, teisinis reglamentavimas ir praktika Lietuvos Respublikoje. 2011. Mokslinių straipsnių rinkinys. Mykolo Romerio universitetas Viešojo saugumo fakultetas. 2011. Kriminalistika ir teismo ekspertizė. Lietuvos kriminalistų draugija, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Šiaulių universitetas.

2012 m. birželio 8 d. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo organizuojamoje mokslinėje-praktinėje konferencijoje straipsnių ir pranešimų rinkinyje bus publikuotas kitas straipsnis (V. Saldžiūnas, A. Kovalenka. Poligrafas Lietuvoje ir svetur), kuriame bus pateikta informacija apie taikomas metodikas, atliekant tyrimus poligrafu, teisininkų bendruomenėje egzistuojančius mitus ir esamus nepagrįstus suvokimus apie šiuos tyrimus.

Užsienio šalių, Jungtinių Amerikos Valstijų, Rusijos Federacijos ir Lenkijos Respublikoje moksliniuose žurnaluose rusų ir anglų kalba buvo publikuota 16 straipsnių, 2 straipsnius nuspręsta publikuoti.

Lietuvos policijos atstovai su VAD atstovais darė pranešimus didelėse specializuotose mokslinėse praktinėse konferencijose tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse: „Polygraph and EKT: the new vision or opportunities using EKT of counterterrorism“ ir „EKT Conception“ (2011, Ispanija); „Legal regulation and practice of psychophysiological examination with application of a polygraph in the Republic of Lithuania“ (2010, Rumunija); „Klausimų problematika Aplinkybių žinojimo teste (EKT)“ (2009, Rusija); „Psichofiziologinio tyrimo, panaudojant poligrafa, teisinis reglamentavimas: problemos ir sprendimai“ (2008, Rusija); „Lithuanian police. Lithuanian police and polygraph examination“ (2007, Kipras. CEPOL); „Legal Regulation of Psychophysiological Examination (Examination Using a Polygraph) in the Republic of Lithuania: Problems and Solutions“ (2007, Lietuva).

5. Manome, kad yra būtina naujai įvertinti Poligrafo naudojimo įstatymą, atsižvelgus ne tik į Lietuvos ir tarptautinę tyrimo poligrafo taikymo praktiką ir jos plėtrą, tačiau įvertinti šio įstatymo tikslą ir turinį iš esmės. Šiuo metu nei viena Europos Sąjungos valstybė neturi panašaus įstatymo. Mūsų žiniomis, Rusijoje yra svarstomas toks įstatymo projektas. Tik Lietuva (nepatikslintais duomenimis, taip pat Rumunija) ir Jungtinės Amerikos Valstijos turi tokius įstatymus, tačiau Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymas yra skirtas darbuotojams apsaugoti nuo neteisėto ar nepagrįsto tyrimo poligrafo atlikimo (šis įstatymas netaikomas ikiteisminiams tyrimams ir tik iš dalies taikomas valstybės tarnautojams). Būtina pabrėžti, kad yra daugybė skirtumų tarp Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų teisinių sistemų.

Manome, kad Lietuvos Respublikos Seimo narės siūlymai dėl svarstytinų naujų poligrafo tyrimo panaudojimo galimybių yra sveikintini ir Policijos departamentas pritaria šiems pasiūlymams. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad visų galimų, įmanomų ar ateityje atsiradusių tyrimo poligrafo galimybių sričių išvardyti neįmanoma, todėl Poligrafo naudojimo įstatymas bus neužbaigtas arba nuolat keičiamas, tobulinamas, pavyzdžiui, pakaltinamumo ar nepakaltinamumo vertinimas; asmens psichinės ligos vaizdavimas, kuria jis neserga; asmens, lygtinai paleisto iš laisvės atėmimo vietos, periodinis ar tęstinis tikrinimas dėl naujų nusikalstamų veikų padarymo, jei asmuo prieš tai buvo nuteistas už nusikaltimus seksualinei laisvei, nepilnamečio ar vaiko seksualinį prievartavimą ar išžaginimą ir kt. Siekiant įgyvendinti pateiktus siūlymus, būtinas naujų specialistų parengimas, kurių nepakanka ir šiuo metu, o tai yra susiję su papildomomis finansinėmis išlaidomis.

5.1. Būtina tobulinti Poligrafo naudojimo įstatymo 1 str., išbraukiant žodžius „naudojimo tvarka“. Manome, kad naudojimo tvarka nėra įstatymo reguliavimo dalykas. Šiuo metu įstatymas reguliuoja tik poligrafo tyrimą, kaip kriminalistikos techniką ir diagnostiką, kitų tyrimų atlikimo tvarką reguliuoja įstatymo įgyvendinamieji teisės aktai, todėl pačios įstaigos, taip pat ir ekspertinės įstaigos, galėtų nustatyti vidinę tyrimų poligrafo tvarką.

5.2. Siūlome iš Poligrafo naudojimo įstatymo 2 str. 1 d. braukti žodžius „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytos formos sertifikata“. Įstatymas buvo priimtas iki Lietuvai tapus pilnateise Europos Sąjungos nare, todėl tuo metu tokia nuostata buvo tikslinga. Šiuo metu Lietuvoje galioja ne tik nacionaliniai teisės aktai, bet ir Europos Sąjungos teisės aktai. Lietuvos policijos naudojamas poligrafas turi EC sertifikata, kurį išduoda kompetentingos institucijos ir kuris pripažįstamas visoje Europos Sąjungoje ir įrodo, kad poligrafas kaip prietaisas yra patikimas. Todėl manome, kad šiuo metu galiojantis reikalavimas yra perteklinis.

5.3. Būtina tikslinti Poligrafo naudojimo įstatymo 1 str. 1 d. ir 2 d. nuostatas, nurodančias, kad yra atliekamas „asmens teiginių teisingumo vertinimas“. Manome, kad tyrimo metu nėra nustatomas asmens teiginių teisingumas, kadangi asmeniui atsakant į klausimą „taip“ arba „ne“ (nežinau ir t. t.), asmuo patvirtinta ar paneigia klausimą, todėl daroma išvada, kad „taip“ arba „ne“ yra teiginiai, o taip iš tikrųjų nėra. Be to, asmens teiginių teisingumo vertinimas atliekamas po tyrimo, kai buvo gauta ar turima duomenų apie tiriamą įvykį. Tačiau reikia pažymėti, kad informacija apie įvykį gaunama iš įvairių šaltinių ar sprendžiama pagal paliktus pėdsakus, kurie vieni gali būti idealūs ir objektyvūs, kiti ne. Asmens duoti parodymai ar pateikta informacija nėra idealus šaltinis ar pėdsakas, nes asmuo informaciją vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, informaciją transformuoja, tokią ją ir pateikia kitiems. Todėl visada egzistuoja didelė tikimybė, kad gauta pirminė informacija ar kita informacija, dėl kurios atliekamas tyrimas poligrafo, nėra reali ar tokia,

kaip buvo iš tikrųjų, o tai suponuoja, kad negalima vertinti asmens teiginių teisingumo (specialistas pats nematė ar asmeniškai nesuvokė tiriamo įvykio). Kita vertus, teiginių vertinimo teisingumas iškreipia tyrimo esmę, kadangi tik teismas vykdo teisingumą, o tyrimo metu gali būti nustatoma, ar tiriamas asmuo kažką slepia, iškraipo ir pan., ar turi informacijos apie tą įvykį, bet nenori sakyti ir asmuo nėra atviras.

5.4. Siūlome tobulinti Poligrafo naudojimo įstatymo 2 str. 3 d., išbraukiant žodį „profesinį“. Šiuo metu nei viena švietimo ar mokslo įstaiga neruošia tokių specialistų, kaip ir tokių specialistų, kaip, pavyzdžiui, DNR tyrimo, trasologinių ir pan. specialistų. Pagrindinis reikalavimas specialistui yra specialiųjų žinių (gaunamų pabaigiant atitinkamus kursus ir išlaikius egzaminus) ir įgūdžių turėjimas.

5.5. Siūlome tobulinti Poligrafo naudojimo įstatymo 2 str. 4 d. ir 3 str. 2 d., kad tyrimo subjektai yra valstybės institucijos, pagal įstatymą įgaliotos atlikti tyrimą poligrafu. 2006 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1893/2006 buvo patvirtinti nauji ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriai (NACE 2 red.), kurie įsigaliojo nuo 2008 m. sausio 1 d. Ekonominės veiklos sričių klasifikatorius (kodas 80.10. – Privati apsauga) apima ir „melo detektorių paslaugų teikimą“. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas yra privalomas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse, todėl reglamentui įgyvendinti valstybės narės neprivalo priimti specialių, joms skirtų, įstatymų ar kitų teisės aktų, nes reglamentas taikomas tiesiogiai. Be to, Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas turi teisinę viršenybę prieš nacionalinius teisės aktus. Panašus siūlymas buvo užregistruotas ir Lietuvos Respublikos Seime 2008 m. (įstatymo projekto Nr. XP-2894).

5.6. Manome, kad būtų tikslinga praplėsti tyrimo subjektų (Poligrafo naudojimo įstatymo 4 str.), kurie gali atlikti tokius tyrimus, apibrėžti, o esamoms institucijoms palikti galimybę spręsti klausimą dėl sričių ir atvejų, kuomet tyrimą būtų tikslinga atlikti, tai yra priimant į tarnybą, išduodant leidimą dirbti ir susipažinti su išlaptinta informacija, perkeliant į aukštesnes pareigas arba perkeliant į lygiavertes tam tikras pareigas (iš kriminalinės policijos į viešosios policijos padalinį; iš viešosios policijos į kelių eismo priežiūros padalinį; iš bet kurio padalinio į tam tikrą organizuotų nusikaltimų tyrimų padalinį ir pan.), atliekant, bet kokius patikrinimus, jei suabejojama pareigūno ar valstybės tarnautojo patikimumu ar lojalumu, nežiūrint į tai, kokie sprendimai bus priimti dėl asmens kituose tyrimuose.

5.7. Pritarus Lietuvos Respublikos Seimo narės siūlymams dėl tyrimo sričių plėtimo, būtina tobulinti Poligrafo naudojimo įstatymo 5 str., 7 str. ir 8 str. (reikalavimas, kad tyrimo specialistas turi būti Lietuvos Respublikos pilietis).

5.8. Poligrafo naudojimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tyrimo išvada yra naudojama kaip papildoma informacija, apibūdinanti tiriamą asmenį ir jo aplinką, o tai suponuoja mintį, kad tyrimo poligrafu išvada nesukelia jokių teisinių pasekmių. Kita vertus, Poligrafo naudojimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje taip pat nurodoma, kad esant neigiamai tyrimo išvadai arba asmeniui atsisakius tirtis poligrafu, atsižvelgiant į visą turimą informaciją apie tiriamą asmenį ir jo aplinką, šiam asmeniui gali būti neišduodamas ar panaikinamas leidimas dirbti ar susipažinti su išlaptinta informacija. Manome, kad dėl tyrimo poligrafu išvados reikšmės Poligrafo naudojimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje yra kolizija, nes, visų pirma, tyrimo išvada (nors neaišku, ar įstatyme kalbama apie teigiamą, ar apie neigiamą tyrimo išvadą, taip pat, neatsižvelgiant į visą turimą informaciją apie tiriamą asmenį ir jo aplinką) vertinama kaip papildoma informacija, antra – neigiama tyrimo išvada (arba asmens atsisakymas tirtis poligrafu) susiaurinama arba dėl jos prarandamos tiriamojo subjektyvios teisės, t. y. šiam asmeniui gali būti neišduodamas ar panaikinamas leidimas dirbti ar susipažinti su išlaptinta informacija. Manome, kad Poligrafo naudojimo įstatyme tyrimo išvadoms suteikti du statusai – kaip faktas (papildoma informacija) ir juridinis faktas, sukeliantis teises pasekmes (neigiama tyrimo išvada) – neleistini, nes taikomi dvigubi standartai, o tai gali neigiamai paveikti arba pažeisti žmogaus teises ir laisves.

5.9. Atkreiptinas dėmesys, kad šis įstatymas pritaikytas tik vienai konkrečiai metodikai, kuri buvo sukurta Jungtinėse Amerikos Valstijose, tačiau tyrimo metodikų yra žymiai daugiau,

pavyzdžiui, CIT, GKT, EKT ir kt., o toks netiesioginis įstatymo ribojimas neleidžia tyrimo specialistui pagal konkretų atvejį pasirinkti tyrimo poligrafu metodiką ar testą.

5.10. Būtina išspręsti teisės normų koliziją, tai yra ar BPK, ar Poligrafo naudojimo įstatymas turi aukštesnę galią vienas kito atžvilgiu. Kadangi Poligrafo naudojimo įstatymas reglamentuoja tyrimus poligrafu, yra laikoma (kai kurie teismai tai patvirtina), kad tai yra specialusis teisės aktas. Todėl atliekant ikiteisminį tyrimą ir siekiant atlikti tyrimą poligrafu, būtina vadovautis Poligrafo naudojimo įstatymu, o ne BPK. Mes su tuo kategoriškai nesutinkame, kadangi atliekant ikiteisminį tyrimą pagrindinis ir specialusis teisės aktas yra būtent BPK, o ne kiti teisės aktai. BPK nėra reglamentuojami ne tik tyrimai poligrafu, bet ir kiti tyrimai (pavyzdžiui, daktiloskopinis, DNR, trasologinis, rašysenos ir kt.). Kai ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo teisme metu būtinos mokslo, technikos, meno ar kitos specialiosios žinios (BPK 208 str.), ikiteisminio tyrimo tyrėjas, prokuroras ir teismas turi teisę kreiptis į specialistą ir/ar ekspertą, kurių statusai apibrėžti BPK.

Baudžiamojo proceso metu prokuroras, ikiteisminio tyrimo tyrėjas, teismas gali panaudoti visas įstatymo leidžiamas priemones ir metodus, kad išsamiai, objektyviai ir nešališkai būtų nustatytos aplinkybės, turinčios reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui: įtariamojo asmens kaltinamosios aplinkybės, teismo asmens išteisinamosios aplinkybės, lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės ir kt.

BPK nenustato išsamių ir konkrečių veiksmų, kuriais remiantis gali būti renkami duomenys apie nusikaltimą ar asmenį, padariusį nusikaltimą, taip pat nenustato, kokių reikia įrodymų, pagal kuriuos teismai vertintų asmens kaltumą ar nekaltumą dėl teisės pažeidimo. BPK reikalauja, kad duomenys būtų gauti teisėtai ir patikrinti tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu.

BPK nurodo, kad jokie duomenys, kurie buvo gauti atliekant ikiteisminį tyrimą, nėra svarbesni už kitus. Tiek pagrindiniai, tiek papildomi duomenys yra vienodai svarbūs, visi įrodymai turi būti vertinami bendra tvarka. Teismui pateikiami duomenys neturi iš anksto nustatytos galios, lemiančios priimamo sprendimo pobūdį (apkaltinamasis ir/ar išteisinamasis sprendimas).

Atsižvelgdami į išdėstytas BPK nuostatas, manome, kad tyrimus poligrafu, esant asmens raštiškam sutikimui, taikyti baudžiamojo proceso metu yra galima, kadangi baudžiamojo proceso metu yra svarbūs visi teisėti duomenys, patvirtinantys ar paneigiantys asmens kaltę. Priemonių ir metodų tiesioginis ribojimas, draudimas ar detalus reglamentavimas BPK gali reikšti baudžiamojo proceso principų ir tikslų pažeidimą, pavyzdžiui, asmens teisę į gynybą, ikiteisminio tyrimo tyrėjo ar prokuroro ir teismo teisę, iškilus specialių žinių poreikiui, kreiptis į atitinkamą specialistą ir kita.

5.11. Manome, kad būtina parengti Poligrafo naudojimo įstatymo naują redakciją.

Pateikti siūlymai yra Lietuvos policijos nuomonė, todėl esant reikalingumui, siūlymus tikslinga būtų aptarti surengus pasitarimą.

Policijos generalinis komisaras

Saulius Skvernelis

Originalas nebus siunčiamas

Aleksandras Kovalenka, tel. (8 5) 271 9662, el. p. aleksandras.kovalenka@policija.lt

2012-05-17